تحلیل محتوای ترکیبی (کیفی و کمی) مضامین و آرایه های ادبی گزیده ای از اشعار

میرزا احمد داواشی

فروزان فاطمی[۱] و عادل فاطمی[۲*]

چکیده:

هدف از این مقاله بررسی گزیده ای از اشعار میرزا احمد داواشی، از منظر مضامین شعری و آرایه های ادبی به کارگرفته شده توسط شاعر می باشد. در این تحقیق مهمترین مقوله های ادبی در قالب کدها و زیرکدهای اساسی شناسایی و به روش ترکیبی (کیفی و کمی) تحلیل شده اند.

به منظور سهولت انجام کار و ارائه خروجی های مناسب تر از نرم‌افزار MaxQDA در مدیریت و تحلیل داده‌ها استفاده شده، و همچنین از تکنیک‌های کیفی مانند تحلیل محتوا برای جمع‌آوری داده‌ها و تکنیک‌های کمی همچون جداول و نمودارهای آماری برای تحلیل داده‌های کمی استفاده شده است.

نتایج تحقیق نشان می‌دهند که اشعار میرزا احمد داواشی عمدتا با مضامین عاشقانه و تعلیمی هستند. ترکیب دقیق داده‌های کیفی و کمی به تجزیه و تحلیل دقیق‌تر و چندلایه‌ای از داده‌ها منجر شده و. از جداول و نمودارها برآیند تحلیل‌های آماری و تفسیری نشان داده اند که آرایه های معنوی و لفظی بسیاری به ویژه تشبیه، کنایه، واج آرایی و ... اصلی ترین تکنیکهای شاعرانه در خلق اشعار بوده اند.

در نهایت، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میرزا احمد داواشی با توجه به ارتباطات اجتماعی و تسلط بر لهجه های گوناگون کردی، با بکارگیری دایره ای گسترده از واژگان و تکنیک‌های ادبی، و با مضامین زیبا، اشعاری مردم‌پسند خلق کرده است.

واژگان کلیدی: میرزا احمد داواشی، تحلیل محتوا، مضامین شعری، آرایه های ادبی، روش تحقیق ترکیبی.

---

[۱] کارشناس ارشد ادبیات فارسی، دبیر آموزش و پرورش ناحیه یک کرمانشاه

[۲] دانشیار آمار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج

[*] نویسنده مسئول مکاتبات adelfatemy@gmail.com

مقدمه:

شاعر بزرگ کرد، میرزا احمد داواشی، با توجه به زندگی فرهنگی و اجتماعی خود، به عنوان یکی از شخصیت‌های برجسته ادبیات کُردی شناخته می‌شود. او در دورانی تاریخی و فرهنگی حساس، با استعداد و هنر خود، نقش برجسته‌ای در حفظ و ارتقاء ارزش‌ها و زبان کردی ایفا کرد. در این مقدمه، به بررسی زندگی، اهداف و اشعار این شاعر بزرگ می‌پردازیم.

میرزا احمد داواشی در سال ۱۲۸۴ در روانسر به دنیا آمد و تا سن ۱۹ سالگی به تحصیل دانش پرداخت. پس از آن به عنوان دستیار و مددکار پدرش وارد مسیر حیات اجتماعی شد و بعدها در سلک ملازمان عباس‌خان اردلان (سردار رشید) فعالیت کرد. او نه تنها در زمینه شعر، بلکه در سوارکاری، تیراندازی، و شنا نیز مهارت داشت و در جوانمردی و خوش صدایی معروف بود.

میرزا احمد داواشی به عنوان یک شاعر صاحب ذوق با دایره واژگانی وسیع و با مضامین متنوع شعری شناخته می‌شود. او اشعاری به زبان کردی با قالب‌های مختلف مانند غزل، قصیده، داستان، مراثی و غیره خلق کرده است. اشعار او به زبان کردی با گویش‌های هورامی، سورانی و جافی و بسیار متنوع هستند.

میرزا احمد داواشی نه تنها در زمینه ادبیات بلکه در جامعه نیز نقش فعالی داشته است. او به مدت ۲۰ سال به عنوان مسئول امور زراعی در برخی روستاها و مناطق از شهرستان روانسر مشغول به کار بوده و در اوج قدرت، حامی تنگدستان و مظلومان بوده است.

برخی از مقالات تحقیقی که در زمینه اشعار میرزا احمد داواشی منتشر شده‌اند، شامل "بررسی ساختاری داستان موسی و سنگتراش در دیوان میرزا احمد داواشی"، "بازتاب اندیشه‌ها و باورهای دینی در اشعار میرزا احمد داواشی" و "بررسی تطبیقی مدایح نبوی در اشعار میرزا احمد داواشی و نهج البرده احمد شوقی" می‌باشند.

متاسفانه، تاکنون تحقیقات علمی کافی در زمینه اشعار میرزا احمد داواشی منتشر نشده است. تنها مقالات فوق به عنوان منابع تحقیقاتی در مجلات علمی در این زمینه قابل ذکرند. این امر نشان‌دهنده نیاز به تحقیقات بیشتر و گسترده‌تر در زمینه ادبیات و شعر این شاعر بزرگ است.

با توجه به زندگی فرهنگی و ادبی چندبعدی میرزا احمد داواشی، این مقاله با هدف معرفی این شاعر بزرگ و تحقیق در اشعار او تدوین شده است. امیدواریم تحقیقات بیشتری در آینده بر روی اثرات ادبیاتی و اجتماعی این شاعر کُرد انجام شود.

پیشینه تحقیق:

مقالهٔ "بررسی ساختاری داستان موسی و سنگتراش در دیوان میرزا احمد داواشی"، با قلمی توصیفی و تحلیلی، در دامنهٔ ادبیات کردی خود را جلوه داده و رازهایی از ژانر اسطوره‌ای را با دقت آشکار کرده است.

نویسندگان این مقاله، شرافت کریمی و جمیل جعفری، با گمانه‌زنی‌ها و تحلیل‌های خود، داستان موسی و سنگتراش را به‌عنوان یک شاهکار ادبی ارائه داده‌اند. این داستان، که از ذهن پرچمدار ادبیات جهانی، مولوی، سرچشمه‌گرفته و به دست میرزا احمد داواشی بازخورد یافته است.(کریمی و جعفری، ۲۰۲۰)

در زمینهٔ بازتاب اندیشه‌ها و باورهای دینی، محمدمعین صفاری با نگاهی تحلیلی و ادبی به شعرهای میرزا احمد داواشی پرداخته و پرده‌ای از عالم دین و ایمان، که در سوز و ساز اشعار نهفته، برداشت کرده است. (صفاری، ۱۳۹۸)

در ادامه، مسعود عبدالهی و جمال سلیمانی با مقاله‌ای تطبیقی و تحلیلی به مدایح نبوی در اشعار میرزا احمد داواشی و نهج البرده احمد شوقی پرداخته‌اند. این دو نقل متنی از دعواهای دل و دین، نشان‌دهنده نگاهی تطبیقی و پیوسته به تاریخ ادبیات اسلامی است. (عبدالهی و سلیمانی، ۱۳۹۸)

در کل، این پژوهش‌ها به‌عنوان قطعات گرانبهای ادبی، در جاهای مختلف ادبیات کردی و اسلامی، نشانگر پیچیدگی و زیبایی‌هایی است که در دامنهٔ زبان و ادبیات گسترده پرورش یافته‌اند.

روش تحقیق:

تحلیل محتوای ترکیبی یک روش تحقیقی گسترده است که در تحلیل مضامین (تم) می‌تواند به شیوه‌ای جامع و ارتقاء یافته به کار گرفته شود. این رویکرد ترکیبی از عناصر کیفی و کمی، امکان تفکیک عمیق درک از مضمون و تم‌های موجود در مطالب فراهم می‌کند. (Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. ۲۰۰۵).

در این تحقیق، از روش تحقیق ترکیبی، به ترکیب تحلیل محتوای کیفی و کمی پرداخته شده است. ما از نرم‌افزار MAXQDAبه عنوان ابزار اصلی برای اجرای تحلیل محتوای ترکیبی در این تحقیق استفاده کردیم. این نرم‌افزار به ما امکان فراهم آورد تا با دقت داده‌های متنی، تصویری، صوتی، و ویدئویی را مدیریت نموده و به تحلیل‌های کیفی و کمی بپردازیم.

در مرحله ابتدایی، داده‌های متنی مورد مطالعه قرار گرفته و سپس با استفاده از ابزارهای تحلیل کیفی MAXQDA، الگوها، تم‌ها، و کدهای محتوایی استخراج گردید. این مرحله امکان ما را فراهم ساخت تا به دقت به ارتباطات و الگوهای کیفی در داده‌ها پی ببریم. (Saldana, J., ۲۰۱۵)

در مرحله بعد، از ابزارهای تحلیل کمی MAXQDA برای انجام تحلیل‌های آماری و ارتباطات کمیتی استفاده گردید. این رویکرد اجازه می‌دهد تا اطلاعات به دست آمده از تحلیل‌های کیفی را به صورت کمی تجزیه و تحلیل کنیم و الگوها و روندهای کلی را بررسی نماییم.

بدین ترتیب، استفاده از روش تحقیق ترکیبی با نرم‌افزار MAXQDA به ما این امکان را می‌دهد تا به نحو جامع و جدیدی به تجزیه و تحلیل داده‌ها بپردازیم و نتایج دقیق و چندلایه‌ای را در راستای هدف تحقیقاتمان به دست آوریم.

تحلیل محتوای گزیده ای از اشعار میرزا احمد داواشی:

با عنایت به تعداد زیاد آثار میرزا احمد داواشی که تنها بخشی از آنها تا کنون به چاپ رسیده و همچنین عدم دسترسی به نسخه تایپی اشعار با وجود پیگیریهای فراوان، در این مقاله تنها گزیده ای از اشعار ایشان در مضامین مختلف جهت تحلیل انتخاب گردید. این در واقع اصلی ترین چالش و محدودیت این تحقیق است.

اشعار انتخاب شده شامل جهار شعر متنی و سه شعر صوتی میباشد که به عنوان سند در نرم افزار مکس کیو دا وارد و تحلیل شد.

جدول ۱ : سندهای مورد بررسی با قابلیت بارگزاری در نرم افزار و تعداد استنادات آرایه ای و مضامین به هریک از آنها

نوع سند	سند	تعداد کدها	توضیحات
اشعار صوتی	ئازیزم مەیلم	۳۷	۱
	جەنگ و سوڵح	۵۳	۲
	شیرین و فەرهاد	۳۱	۱
اشعار متنی	شەو بۆ	۱۹	۰
	قیبلەم ئێعدامم	۱۹	۰
	دانش	۱٤	۰
	سەوزە	۲۰	۰

در جدول ۱ اسناد وارد شده در نرم افزار، شامل سه فایل صوتی و همچنین چهار فایل متنی به همراه تعداد کدهای اختصاص یافته به هر کدام از آنها آمده است. در جدول ۱ می توان دید که فایل صوتی شعر صوتی "جەنگ و سوڵح" با ۵۳ کد بیشترین مضامین و آرایه های ادبی را به خود اتصاص داده است.

جدول ۲: مقوله، کد و زیرکدهای تعریف شده در نرم افزار و فراوانی هریک آنها در هفت شعر مورد بررسی

مقوله	کد اصلی	زیر کد	تعداد کدها در اسناد
آرایه های ادبی	لفظی	تشخیص	۷
		تکرار	۱۱
		واج آرایی	۱۸
		جناس	۱۲
	معنوی	تناقض	۲
		تضاد	۱٦
		ایهام	۰
		حس آمیزی	۲
		لف و نشر	۰
		تضمین	۰
		مراعات نظیر	۱٦
		اغراق	۱۲
		حسن تعلیل	۲
		کنایه	۱۹

		استعاره	۱۲
		مجاز	۱
		تلمیح	۹
		تشبیه	٤۹
مضمون	غنایی	عارفانه	۰
		عاشقانه	۳
	مرثیه		۰
	حماسی		۰
	وصف طبیعت		۰
	تعلیمی		۲

در جدول ۲ مقوله ها در بخش آرایه های ادبی و مضامین و کدها و زیرکدهای تعریف شده در نرم افزار به همراه فراوانی استفاده از آنها در هفت شعر برگزیده و مورد بررسی در این تحقیق آمده است. در این جدول می توان دید که در آرایه های ادبی معنوی، کد "تشبیه" با ٤۹ و در بین آرایه های ادبی لفظی، "واج آرایی" با ۱۸ ارجاع و همچنین در مضامین، مضمون "غنایی" و "عاشقانه" با فراوانی ۳، بیشترین ارجاعات به اسناد را داشته اند.

جدول ۳: درصد فراوانی کدها (آرایه های ادبی) به تفکیک اشعار

آرایه ادبی	ئازیزم مەیلم	جەنگ و سوڵح	شیرین و فەرهاد	شەو بۆ	قیبلەم ئێعدامم	دانش	سەوزە	جمع
تناقض	۲,۷٪	۱,۹٪	۰	۰	۰	۰	۰	۱,۱٪
تضاد	۲,۷٪	۱۹,۲٪	۹,۷٪	٥,٦٪	۰	۰	٥,۳٪	۸,٥٪
ایهام	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
حس آمیزی	۰	۰	۰	٥,٦٪	۰	۷,۷٪	۰	۱,۱٪
لف و نشر	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
تضمین	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
مراعات نظیر	۲,۷٪	۱۹,۲٪	۰	۰	۰	۲۳,۱٪	۱۰,٥٪	۸,٥٪
اغراق	۸,۱٪	۰	۳,۲٪	۱۱,۱٪	۱٦,۷٪	۰	۱٥,۸٪	٦,٤٪
حسن تعلیل	۲,۷٪	۰	۳,۲٪	۰	۰	۰	۰	۱,۱٪
کنایه	٥,٤٪	۳,۸٪	۱٦,۱٪	۱٦,۷٪	۲۷,۸٪	۰	۱۰,٥٪	۱۰,۱٪
استعاره	٥,٤٪	۰	٦,٥٪	۰	۱۱,۱٪	۷,۷٪	۲٦,۳٪	٦,٤٪
مجاز	۲,۷٪	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,٥٪
تلمیح	۸,۱٪	٥,۸٪	٦,٥٪	٥,٦٪	۰	۰	۰	٤,۸٪

تشبیه	١٨,٩٪	٣٢,٧٪	٢٩,٠٪	٢٧,٨٪	٢٢,٢٪	٣٨,٥٪	١٠,٥٪	٢٦,١٪
لفظی	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	
تشخیص	١٠,٨٪	٥,٨٪	٠	٠	٠	٠	٠	٣,٧٪
تکرار	٥,٤٪	١,٩٪	٣,٢٪	١١,١٪	١٦,٧٪	١٥,٤٪	٠	٥,٩٪
واج آرایی	١٦,٢٪	٧,٧٪	٦,٥٪	١٦,٧٪	٠	٠	١٥,٨٪	٩,٦٪
جناس	٨,١٪	١,٩٪	١٦,١٪	٠	٥,٦٪	٧,٧٪	٥,٣٪	٦,٤٪

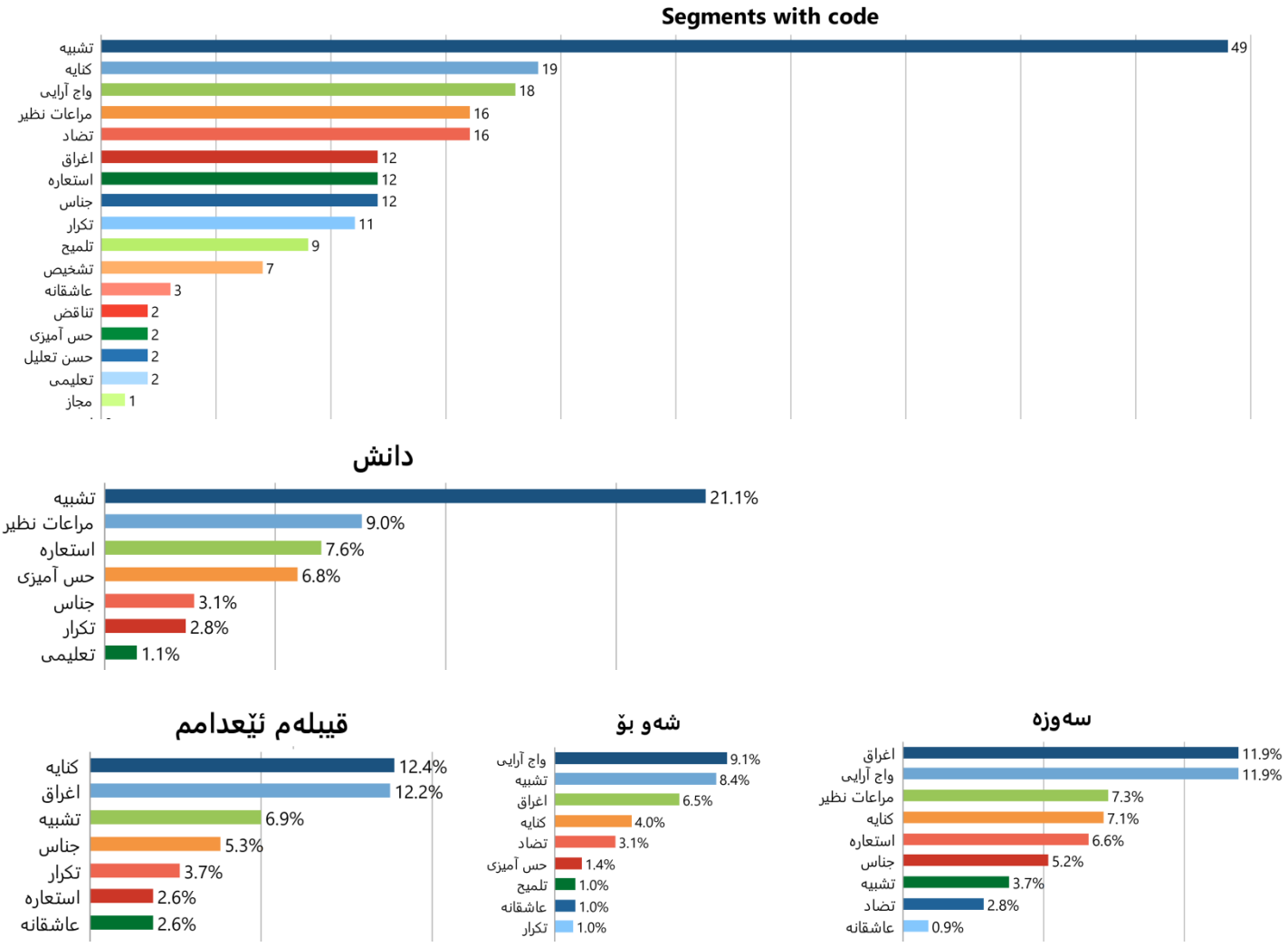
در جدول ٣ درصد فراوانی آرایه های ادبی به تفکیک اشعار برگزیده در این تحقیق آمده است. با نگاهی اجمالی به جدول فوق می توان دید که آرایه ادبی "تشبیه"، با درصدهای فراوانی ٣٨، ٣٢، ٢٩ و ٢٧ درصد، بیشترین ابزار شاعر برای تعلیم و اقناع مخاطب در اشعار "دانش" و " **جەنگ و سوڵح**" و یا توصیف احساسات و تصویرسازیهای عاشقانه در اشعار "شیرین و فەرهاد" و "شەو بۆ" بوده اند. پس از آن آرایه معنوی "کنایه" و در شعر " قیبلەم ئێعدامم" با فراوانی ٢٧ درصد از مهمتزین تکنیکهای شاعرانه میرزا احمد بوده است.

همچنین در بخش آرایه های لفظی :"واج آرایی" از مهمترین هنرهای شاعر در گوش و روح نوازی اشعار بوده است. شعر " ئازیزم مەیلم " با ١٦ درصد واج آرایی در صدر این اشعار قرار گرفته است.

جدول ٣: ماتریس تشابه اشعار براساس فراوانی کدها (آرایه های ادبی و مضامین) ارجاع خورده به آنها

سند	ئازیزم مەیلم	جەنگ و سوڵح	شیرین و فەرهاد	شەو بۆ	قیبلەم ئێعدامم	دانش	سەوزە
ئازیزم مەیلم	١,٠٠	٠,٨٣	٠,٨٦	٠,٦٩	٠,٦٩	٠,٦٢	٠,٧٦
جەنگ و سوڵح	٠,٨٣	١,٠٠	٠,٧٦	٠,٧٢	٠,٦٦	٠,٧٢	٠,٧٢
شیرین و فەرهاد	٠,٨٦	٠,٧٦	١,٠٠	٠,٨٣	٠,٨٣	٠,٦٩	٠,٨٣
شەو بۆ	٠,٦٩	٠,٧٢	٠,٨٣	١,٠٠	٠,٧٩	٠,٦٦	٠,٧٩
قیبلەم ئێعدامم	٠,٦٩	٠,٦٦	٠,٨٣	٠,٧٩	١,٠٠	٠,٧٩	٠,٨٦
دانش	٠,٦٢	٠,٧٢	٠,٦٩	٠,٦٦	٠,٧٩	١,٠٠	٠,٧٢
سەوزە	٠,٧٦	٠,٧٢	٠,٨٣	٠,٧٩	٠,٨٦	٠,٧٢	١,٠٠

در جدول ٣ میزان تشابه اشعار ازنظر مضمون و آرایه های ادبی مود استفاده آمده است. می توان دید که اشعار " سەوزە" و " قیبلەم ئێعدامم" با مضمون عاشقانه و تکنیکهای ادبی نزدیک به هم . با تشابه ٠,٨٦ بیشترین نزدیکی را داشته اند، در حالیکه شعر تعلیمی "دانش" و عاشقانه " ئازیزم مەیلم" با تشابه ٠,٦٢ کمترین نزدیکی را دارند.

شکل ۱ : نمودار فراوانی کدها (آرایه های ادبی) مورد استفاده به تفکیک اشعار

شکل ۱ بطور واضح موید نتایج قبلی در خصوص استفاده شاعر از تکنیک آرایه ادبی تشبیه در مجموع اشعار و همچنین کنایه و واج آرایی و اغراق در سایر اشعار است.

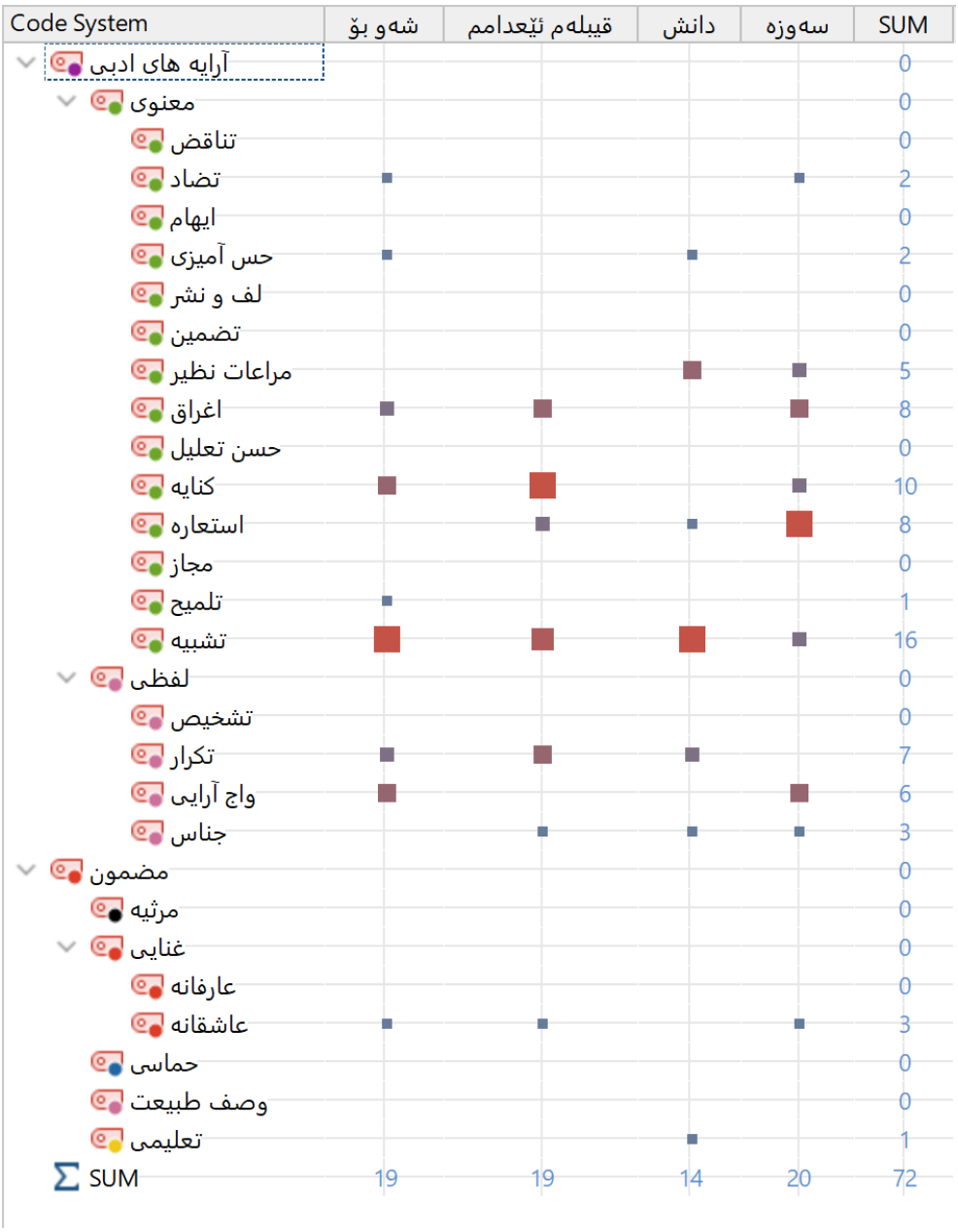
شکل ۲: مهمترین واژه های به کار رفته در اشعار ازنظر مضمون و آرایه های ادبی

شکل ۲، خروجی نرم افزار، واژه های پرکاربرد و اساسی در اشعار مورد بررسی به منظور انتقال مضامین و یا آراستن اشعار با آرایه های ادبی را نشان می دهد.

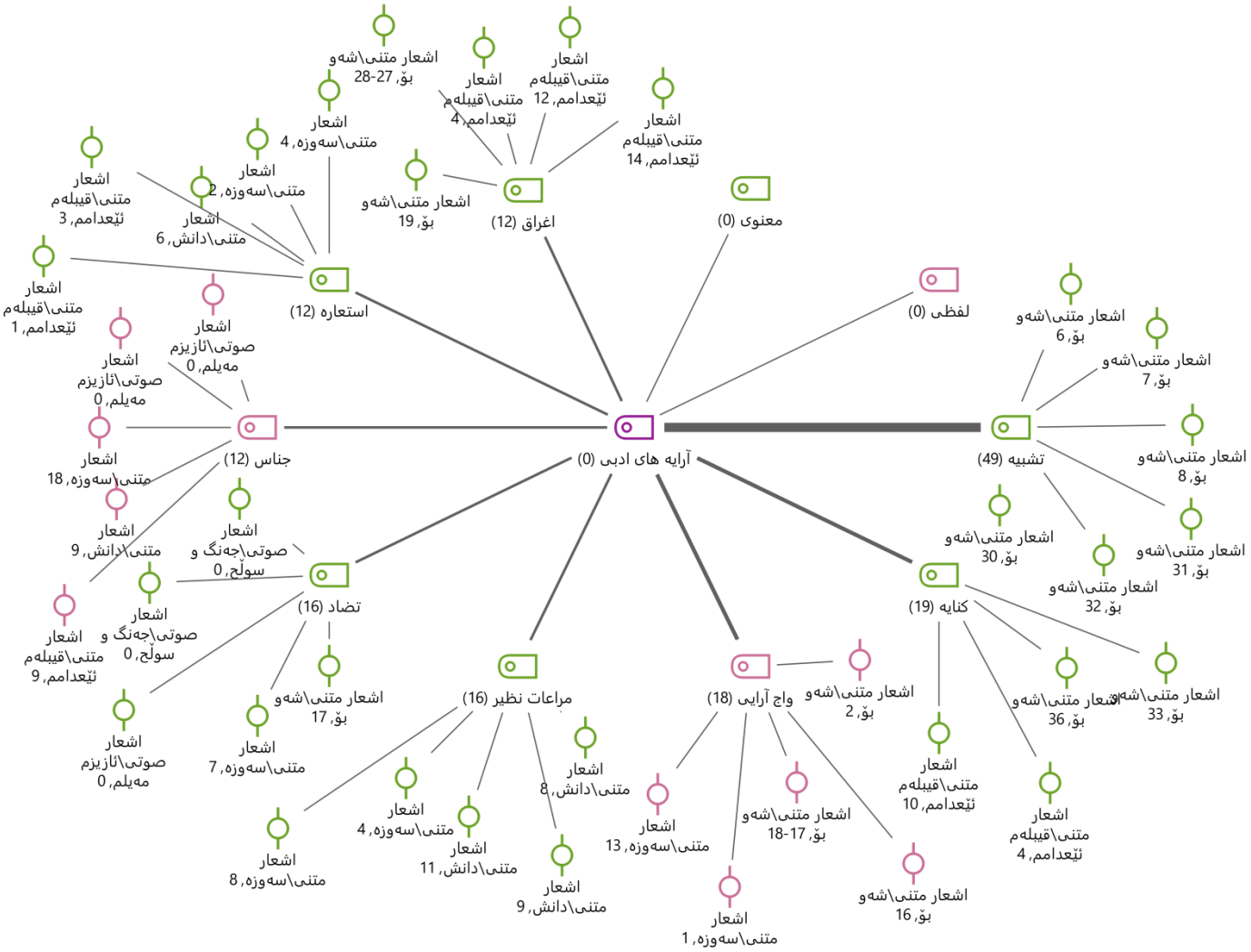
شکل ۳: نمودار پراکنش اشعار براساس مضمون و آرایه های ادبی

نمودار شکل ۳، نمودار اسکتر تشابهات براساس مضامین و آرایه های ادبی است. با نگاهی اجمالی وضعیت قرارگیری اشعار نسبت به هم و به وضوح قابل مشاهده است.

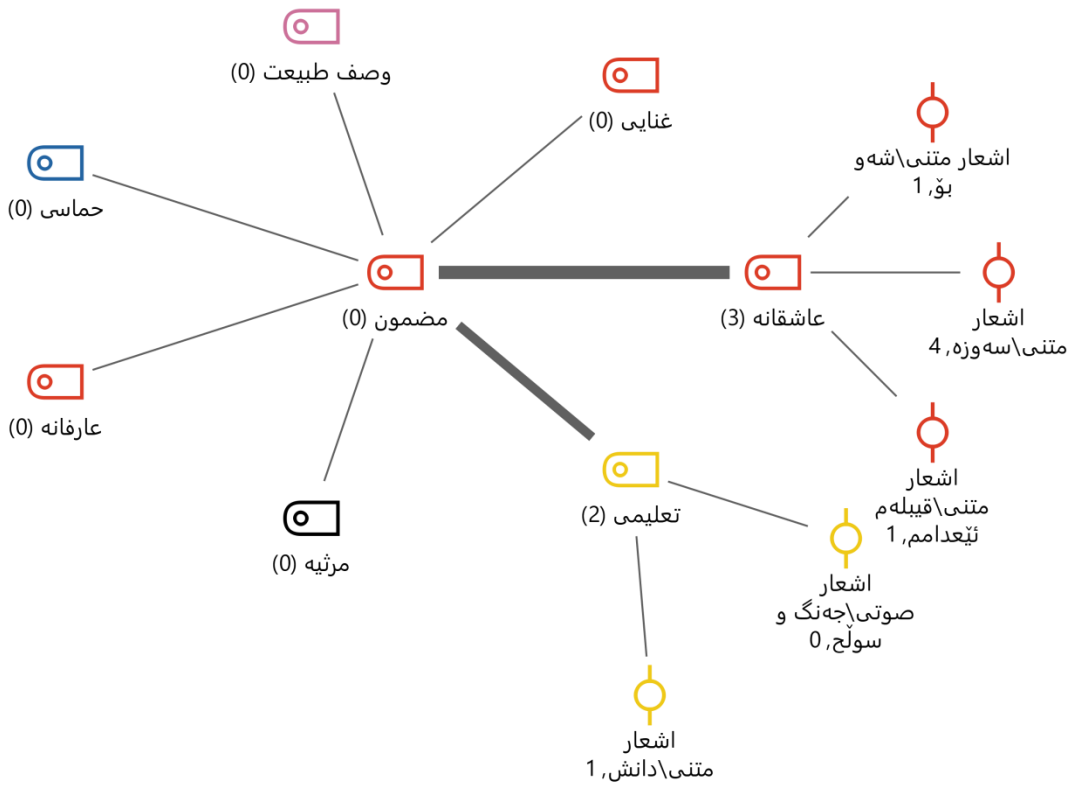
شکل ٤: نمودار فراوانی مضامین و آرایه های ادبی در اشعار متنی

براساس نمودار شکل ٤ می توان مشاهده نمود که دایره ای وسیع از آرایه های معنوی و لفظی من جمله: تشبیه، کنایه ، استعاره و واج آرایی بیشترین نقش را در شکل گیری اشعار داشته اند.

شکل ٥: نمودار رابطه و فراوانی کدها (آرایه های ادبی) و اسناد (اشعار)

نمودار درختی شکل ٥ بطور مبسوط و در یک تصویر ارتباط بین اشعار و آرایه های ادبی را مشخص ساخته است. در این نمودار خطهای تیره تر نشان دهنده فراوانی بیشتر می باشند.

شکل ٦: نمودار رابطه و فراوانی کدها (مضامین) و اسناد (اشعار)

نمودار درختی شکل مشابه نمودار قبلی البته درخصوص مضامین اشعار است.

نتیجه گیری:

در این تحقیق و البته در یک بررسی اجمالی به کمک نمونه ای کوچک از اشعار متنی و صوتی می توانچنین استنباط نمود که شاعر بزرگ کرد، میرزا احمد داواشی، به دلایل متعدد از جمله نبوغ شاعری بی نظر، ارتباطات اجتماعی گسترده با اقشار مختلف از طبقات اجتماعی و عقاید گوناگون و مهمتر از همه زیستن در منطقه جغرافیایی و تاریخی خاص که نقطه اتصال و اتکای چندین لهجه، مذهب و آیین کهن و غنی کردستان است، توانسته با بکارگیری دایره ای وسیع از واژگان، اصطلاحات و روایت مجموعه اشعاری زیبا و مردم پسند بسراید. حاصل چنین آراستگی به مضامین بویژه عاشقانه و تعلیمی و استفاده فراوان از آرایه های ادبی با ابزار واژگان

متعدد و مفاهیم بسیار، اشعاری است که هنوز هم ملکه ذهن مردم کردستان از هرسن و سال و طبقه اجتماعی و باورهای گوناگون است.

منابع:

صفاری، محمد معین، ۱۳۹۸، بازتاب اندیشه ها و باورهای دینی در اشعار میرزا احمد داواشی،پنجمین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه زبان و ادبیات ایران (با رویکرد فرهنگ مشارکتی)،تهران

عبدالهی، مسعود و سلیمانی، جمال،۱۳۹۸ ،بررسی تطبیقی مدایح نبوی در اشعار میرزا احمد داواشی و نهج البرده احمد شوقی،دومین کنفرانس بین المللی مطالعات زبان،ادبیات، فرهنگ و تاریخ

کریمی, شرافت, جعفری, & جمیل. (۲۰۲۰). بررسی ساختاری داستان موسی و سنگتراش دردیوان میرزا احمد داواشی. پژوهشنامه ادبیات کردی, ۵(۲), ۳۵-۵۵/.

Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (۲۰۰۵). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Qualitative Health Research, ۱۵(۹), ۱۲۷۷–۱۲۸۸.

https://www.maxqda.com

Saldana, J. (۲۰۱۵). The Coding Manual for Qualitative Researchers. Sage Publications.

Abstract:

The purpose of this paper is to survey a Mirza Ahmad Dawashi's poems selected from the perspective of poetic themes and literary arrays used by the poet. In this research, literary categories have been identified in basic codes and subcodes and analyzed in a mixed (qualitative and quantitative) method.

In order to facilitate the work and provide appropriate outputs, MaxQDA software is used in data management and analysis, as well as qualitative techniques such as content analysis for data collection and techniques similar to tables and statistical charts for data analysis.

The results of the research show that Mirza Ahmad Dawashi's poems are analyzed with romantic themes. The precise combination of qualitative and quantitative methods has led to a more detailed and multi-layered analysis of the data. From the tables and graphs, the results of statistical and interpretive analyzes show that many spiritual and verbal arrays, especially simile, irony, phonetic arrangement, etc., were the main poetic techniques in the creation of poems.